

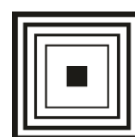

Doradztwo zawodowe

Zeszyt nr 2/2021

Badanie predyspozycji zawodowych młodzieży

Agnieszka Bugajska-Możyszek
Ośrodek Doradztwa Zawodowego

**Łódzkie Centrum
Doskonalenia Nauczycieli
i Kształcenia Praktycznego**

W Łódzkim Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego, uczniowie i ich rodzice mogą uzyskać kompleksowe wsparcie doradcy zawodowego przy podejmowaniu decyzji dotyczących planowania kariery edukacyjno-zawodowej. Doradcy zawodowi we współpracy ze szkołami organizują między innymi konsultacje indywidualne, zajęcia grupowe podczas których wykorzystują narzędzia takie jak testy psychologiczne, kwestionariusze. Ośrodek Doradztwa Zawodowego jest bogato wyposażony w różnorodne narzędzia, które badają między innymi cechy osobowości, temperamentu, umiejętności, zdolności. Na podstawie wspierającej rozmowy i wyników badań testowych uczeń ma możliwość wyobrażenia, zaprojektowania swojej zawodowej przyszłości i podjęcia decyzji o wyborze dalszej ścieżki kształcenia i zawodu. Organizowane są unikatowe w skali kraju zajęcia grupowe podczas, których uczniowie sprawdzają swoje zdolności techniczne wykonując zadania manualne. Innowacyjność zajęć polega na połączeniu zajęć techniki z doradztwem zawodowym, podczas, których uczeń sprawdza i weryfikuje swoje umiejętności manualne, które wchodzi w skład zdolności technicznych, a następnie za pomocą narzędzi bada inne zdolności, które posiada. Podczas konsultacji i zajęć grupowych w Łódzkim Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego uczniowie również mają szansę obejrzeć nowoczesne urządzenia mechatroniczne, tokarki, obrabiarki sterowane numerycznie oraz linię produkcyjną do celów szkoleniowych, zwiedzić pracownię diagnostyki samochodowej. Podczas jednego z zadań młody człowiek może sterować samodzielnie ramieniem robota, a wszystko to po to, aby rozpoznać, czy dane zadania leżą w zakresie jego zainteresowań, umiejętności, zdolności i możliwości. Nowatorskie zajęcia, bogato i różnorodnie wyposażona pracownia testów, badania predyspozycji zawodowcy, indywidualne podejście doradcy zawodowego, wspierająca rozmowa o zasobach ucznia, również z perspektywy rodzica te wszystkie elementy sprawiają, że uczniowie świadomie podejmują decyzje o planowaniu kariery edukacyjnej i zawodowej.

Mierzenie za pomocą testów służy między innymi temu aby opisać badaną osobę ze względu na interesujące nas cechy lub aby przewidzieć zachowanie tej osoby w określonej sytuacji. Najczęściej wykorzystywane testy w poradnictwie zawodowym to testy zdolności, testy osobowości i testy zainteresowań. Testy zdolności określają natężenie cech związanych z danym stanowiskiem pracy na przykład: zdolności społeczne, spostrzegania, werbalne, numeryczne czy też manualne. Narzędzia badające cechy osobowości mają za zadanie ocenę

zachowań istotnych na danym stanowisku pracy. Pewne cechy osobowości mogą, ułatwiać wykonywanie zadań i osiągnięcie satysfakcji z pracy. Testy zainteresowań nazywane często „Kwestionariuszami zainteresowań” mogą stanowić uzupełnienie wyżej omówionych testów, określając skłonności kandydatów do wyboru określonych rodzajów zajęć. Badają zainteresowania klienta poprzez pytania odnoszące się do codziennych sytuacji, a kandydat udziela odpowiedzi zgodnie ze swoimi preferencjami. Jeżeli udziela odpowiedzi w podobny sposób, w jaki udzielają tych odpowiedzi ludzie odnoszący sukcesy w danym zawodzie, to jest wysoce prawdopodobne, że właśnie w tym zawodzie się sprawdzi.

Nastolatek, który trafia do doradcy zawodowego zwykle zadaje pytanie takie jak: "Co mógłbym/mogłabym robić w przyszłości?", "Jaki zawód mógłbym/mogłabym wykonywać?", "W czym jestem dobry/dobra?", "Jaką szkołę powinienem/powinnam wybrać?", "Lepiej iść do technikum czy liceum?". Młody człowiek jest wówczas w okresie budowania celu zawodowego, podejmowania pierwszych decyzji związanych z planowaniem przyszłości, wyboru zawodu, szkoły, a także decyzji, które dotyczą rozwijania zainteresowań. Ma mnóstwo pytań, zdarza się, że jest rozgoryczony, ponieważ, już w tym momencie musi podejmować decyzje, które zaważą na jego dalszym losie. Często decyzję o wizycie u doradcy zawodowego podejmują rodzice, którzy chcą wiedzieć jak mogą swojemu dziecku udzielić wsparcia.

Większość młodych ludzi nie zdaje sobie sprawy z posiadanych przez siebie mocnych stron, zdolności, umiejętności, ich samoocena może być zaniżona. W efekcie nie potrafią dokonywać wyborów, podejmować decyzji, nie potrafią planować. Wierzą, że przyszłość nie zależy od nich ale od okoliczności. Podczas procesu doradczego młodzież uświadamia sobie własny potencjał na podstawie dotychczasowej aktywności, w tym relacji z rodziną, osobami bliskimi, a także z aktywności w szkole, organizacja czasu wolnego ma również zasadnicze znaczenie. Rozmowa doradcza to kilkuetapowy proces. Jej częścią jest również badanie przy pomocy testów diagnozujące predyspozycje czy zainteresowania. W wyniku porady młodzi ludzie zaczynają poznawać siebie nazywać swoje cechy osobowości, zdolności, zainteresowania. W efekcie okazuje się, że podświadomie znali swoje cechy ale nie potrafili ich nazwać.

Dorastający człowiek dąży do poznania siebie, własnych zainteresowań, uzdolnień, talentów, kompetencji, wartości, cech charakteru, postaw, przekonań, a także możliwości i ograniczeń. Niektóre z tych zasobów mogą być rozpoznawane za pomocą testów

psychologicznych oraz innych technik i narzędzi, które są przydatne zarówno w procesie diagnozowania zasobów ucznia jak i projektowania własnej kariery. Systematyczne i rzetelne przeprowadzanie badań predyspozycji oraz zainteresowań młodzieży na różnych etapach kształcenia pomaga wprowadzać uczniów w nawyk myślenia w kategoriach talentów, zasobów, mocnych i słabych stron, wzmacniać refleksję na temat własnych marzeń, planów, aspiracji.

Podczas konsultacji indywidualnych doradca zawodowy posługuje się narzędziami takimi jak testy psychologiczne, kwestionariusze oraz inne metody określania potencjału, do których należą ćwiczenia, zadania, czy pytania, które pozwalają klientowi samodzielnie wyciągać wnioski na własny temat. Badanie testami jest poprzedzone rozmową doradcą. Po badaniu uczeń umawiany jest na kolejną wizytę, na której doradca zawodowy omawia wyniki. Na podstawie gruntownego wywiadu i wyników badań testowych doradca zawodowy wspomaga ucznia w wyborze dalszej ścieżki kształcenia lub wyboru zawodu. Każdy uczeń po badaniach testowych otrzymuje diagnozę w formie pisemnej.

Na podstawie rozmów doradczych, ćwiczeń, zadań czy też testów i kwestionariuszy wykonywanych przez osobę uczącą się, okazuje się, że zainteresowania bardzo często nie idą w parze z umiejętnościami czy zdolnościami. Dobrze zatem aby przeprowadzać badania narzędziami diagnozującymi różne cechy. Zastosowanie różnorodnych technik, całościowa ich analiza umożliwi uzyskanie pełnej, wiarygodnej diagnozy. Osoba ucząca się, która korzysta z porady ma szansę uporządkować wiedzę na swój temat, zrozumieć siebie, zaczyna mieć pomysły dotyczące życia zawodowego. Predyspozycje i umiejętności mogą być wykorzystane przez daną osobę na wiele różnych sposobów, może zatem pojawić się kilka pomysłów odnoszących się do przyszłości zawodowej. Ostateczną decyzję zawsze podejmuje osoba, która korzysta z porady, ocenia i porządkuje pomysły w zależności od tego na ile są pożądane i możliwe do zrealizowania. Podejmuje ona działania wymagające stworzenia konkretnego planu i zaangażowania w jego realizację.

W celu dopasowania oferty zajęć rozwijających zdolności i umiejętności młodzieży, w Łódzkim Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego przeprowadzane są kompleksowe badania predyspozycji i zainteresowań zawodowych. Analiza wyników badań uczniów szkół podstawowych, oraz szkół ponadpodstawowych

pozwała odpowiedzieć pytania: czy wyniki badań różnią się istotnie na różnych etapach kształcenia, czy predyspozycje i zainteresowania zmieniają się istotnie z wiekiem, czy

zainteresowania korelują ze zdolnościami i na odwrót, czy uczniowie wybierają szkołę ponadpodstawową zgodnie z zainteresowaniami i predyspozycjami, czy predyspozycje i zainteresowania miały wpływ na decyzję dotyczącą wyboru dalszej ścieżki kształcenia, czy oferta zajęć rozwijających zdolności i umiejętności jest dopasowana do predyspozycji i zainteresowań uczniów, czy locus kontroli ma wpływ na decyzje edukacyjne i zawodowe, czy sposoby radzenia sobie stresem ma wpływ na wybory uczniów dotyczące szkoły czy zawodu. Na każdym etapie kształcenia zostaną przeprowadzone badania testowe wśród stu losowo wybranych uczniów. W celu analizy zainteresowań, zdolności zostaną wykorzystane testy takie jak *Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji*, *APIS*, *Vademecum Talentu*. W celu analizy innych mających wpływ na planowanie kariery cech zostaną użyte również *Kwestionariusz Do Badania Poczucia Kontroli* oraz test *Jak sobie radzisz*.

Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji przeznaczony jest do badania uczniów szkół podstawowych, średnich oraz osób dorosłych. Pozwala określić zainteresowania w kierunku zawodów, w których główną wagę przywiązuje się do określonych typów czynności. Są to zainteresowania w kierunku zawodów, które wymagają posługiwania się językiem, takie jak czytanie, pisanie nauka języków obcych. Wskazujące na to, że osoba ucząca się lubi liczyć, rozwiązywać problemy matematyczne i logiczne, zestawiać i porządkować dane, dociekać zależności liczbowych, ma zainteresowania w zakresie programowania komputerowego. Test pozwala również określić poziom zainteresowań w kierunku obsługi urządzeń technicznych, instalowania, naprawy, a także upodobania do majsterkowania oraz czynności wymagających sprawności fizycznej i panowania nad przestrzenią. Kolejna grupa czynności, badana testem wymaga sprawności manualnej, dokładności, wrażliwości percepcyjnej, zmysłu estetycznego, takie jak np. zajmowanie się rzemiosłem artystycznym czy pracami projektanckimi. Osoba badana może również chętnie zajmować się opieką nad innymi ludźmi, pomocą innym. Kierowanie innymi ludźmi, organizowanie ich działania, przyjmowanie na siebie odpowiedzialności, to również jedno z zainteresowań badanych przez kwestionariusz. Osoba mająca zainteresowania kierownicze dobrze czuje się konkurując z innymi czy nawet rywalizując. Test mierzy również poziom zainteresowania kontaktem z naturą, zajmowania się obserwowaniem przyrody, opieką nad zwierzętami, uprawą roślin. Kwestionariusz bada również preferencje badanego w zakresie warunków pracy takie jak planowanie bądź improwizowanie, a także warunków bogatych lub ubogich w bodźce oraz zmiennych.

APIS bateria testów używana w celu zdiagnozowania zdolności, która składa się z ośmiu testów: Zachowania, Kwadraty, Synonimy, Klasyfikacja, Przekształcenia liczb, Nowe słowa, Klocki, Historyjki. Konstruując te testy uwzględniono cztery typy zdolności: abstrakcyjno-logiczne, werbalne, wzrokowo-przestrzenne i społeczne. Każdą z tych zdolności reprezentują dwa testy. *APIS-Z* jest przeznaczony dla młodzieży kończącej szkołę średnią, młodzieży studiującej oraz dla dorosłych, *APIS-P* jest przeznaczony dla uczniów kończących naukę w szkole podstawowej, i rozpoczynających naukę w szkole ponadpodstawowej. Bateria testów *APIS* jest skalą inteligencji ogólnej i mierzy również inteligencję skryształizowaną. Inteligencja skryształizowana to zdolności umysłowe do radzenia sobie ze specyficznymi problemami dzięki wykorzystaniu umiejętności i wiedzy. W pełnej diagnozie intelektu istotny jest pomiar inteligencji płynnej oraz skryształizowanej. Inteligencja płynna to dostarcza informacji o intelektualnym potencjale osoby badanej, pozwalając zwłaszcza na ocenę jej szans rozwojowych przy optymalnej motywacji i optymalnej stymulacji ze strony środowiska. Na jej podstawie można prognozować co dana osoba teoretycznie mogła by osiągnąć. Inteligencja skryształizowana informuje o rzeczywistym poziomie dotychczasowego wykorzystania wyżej wymienionego potencjału, dając podstawy do prognozowania efektywności funkcjonowania osoby badanej w określonych sferach i do oceny jej szans rozwoju w realnych warunkach zewnętrznych i motywacyjnych. Bateria testów *APIS* bada znajomość reguł społecznych, zdolność do trafnego spostrzegania relacji między ludźmi i rozumienia sytuacji społecznych. Umiejętność dokonywania rotacji wyobraźniowej - manipulowania w wyobraźni elementami figur, czynnik przestrzenny, który stanowi komponent zdolności określanych jako „praktyczne”, „praktyczno-techniczne” czy „przestrzenno manualne”, a także umiejętność orientacji w przestrzeni. Pozwala również określić poziom zdolności werbalnych, znajomość słów, płynność słowną, umiejętność klasyfikowania, wykrywania relacji (posiadania cech wspólnych i przynależności do wspólnego pojęcia nadrzędnego). Test bada również rozumowanie przez analogię na materiale liczbowym.

Kwestionariusz Badania Poczucia Kontroli (w skrócie *KBPK*) służy do pomiaru zmiennej osobowościowej zwanej poczuciem kontroli następstw zachowania, opisanej w teorii społecznego uczenia się J. B. Rottera. *KBPK* składa się z 46 pytań, w tym 36 to pytania diagnostyczne. Pytania dotyczące zdarzeń pozytywnych tworzą skalę Sukcesów; pytania dotyczące zdarzeń negatywnych tworzą skalę Porażek. Niskie wyniki świadczą o poczuciu

kontroli zewnętrznej, a wysokie - o poczuciu kontroli wewnętrznej. Kwestionariusz ma dwie wersje - dla dziewcząt i chłopców - różniące się wyłącznie formą gramatyczną pytań. Test jest przeznaczony dla młodzieży w wieku 13 - 17 lat. Wysoki wynik ogólny informuje o poczuciu wewnętrznej kontroli następstw zdarzeń. W związku z tym osoba badana osiągająca taki wynik jest przekonana, że to co ją spotyka, co jej się zdarzyło lub zdarzy w przyszłości jest bezpośrednim wynikiem jej własnego działania, zdolności i włożonego wysiłku. Wysoki wynik w skali S informuje o tym, że osoba badana chętnie przypisuje sobie odpowiedzialność za nagrody i sukcesy. Występuje u niej przekonanie o wewnętrznej kontroli pozytywnych następstw zdarzeń co umożliwi im skuteczniejsze manipulowanie środowiskiem. Osoba badana ma powody sądzić, że podejmowane przez nią działania są efektywne, przynoszą pożądany rezultat. Dlatego pociągają ją sytuacje nowe, problemowe, pozwalające ujawnić posiadane zdolności. Przekonanie o efektywności własnych działań skłania do dalszego kształcenia, rozwijania intelektu. Wszystkie opisane wyżej cechy człowieka wzmacniają jego przekonanie o własnej wartości, podwyższają samoocenę i ułatwiają samoakceptację. Niski wynik w skali S świadczy o tym, że osoba uważa, że dobre i pożądane rzeczy, które ją spotykają nie są ich zasługą, lecz raczej spowodowane zostały sprzyjającym splotem wydarzeń, przychylnością innych ludzi lub szczęściem. W takiej sytuacji niewielki sens ma podejmowanie nowych zadań i próby zmieniania swojego losu, „bo co ma być, to i tak będzie”. Test poprzez kolejną skalę pozwala określić nastawienie osoby badanej do niepowodzeń. Czy spotykające osobę niepowodzenia są rezultatem braku zdolności, niedostatecznej pracy, zbyt małego zaangażowania z ich strony czy też osoba badana uważa, że niepowodzenie nie są jej winą, lecz efektem pecha, zbyt trudnych zadań, złośliwości innych ludzi lub innych zupełnie niezależnych okoliczności

Test *Jak sobie radzisz* Zygryda Juczyńskiego i Niny Ogińskiej-Bulik służy do badania dzieci i młodzieży w wieku szkolnym (11-17 lat). Składa się z dwóch części, pierwszej - przeznaczonej do pomiaru dyspozycyjnych oraz drugiej - sytuacyjnych sposobów radzenia sobie w sytuacji trudnej. W skład każdej części wchodzi dziewięć stwierdzeń sformułowanych w czasie teraźniejszym w odniesieniu do podanej sytuacji, zaś w czasie przeszłym do wymienionej przez badanego sytuacji trudnej, doświadczonej na przestrzeni minionego roku. Służy do badania sposobów radzenia sobie w sytuacjach trudnych.

Testem psychologicznym nie jest każdy zbiór pytań i zadań, ale tylko taki zbiór, który spełnia niezbędne warunki oraz kryteria formalne. Testy psychologiczne są to

standaryzowane narzędzia pomiaru pozwalające mierzyć pewne cechy i właściwości ludzkie. Wykorzystywanie testów psychologicznych jest dopuszczalne jedynie w zakresie określonym przepisami. Mogą być wykorzystywane jedynie przez osoby posiadające wykształcenie psychologiczne. Tylko psychologowie mają prawo do zakupu testów, przeprowadzenia badania i interpretacji ich wyników. Takie ograniczenia wynikają z konieczności ochrony osób poddawanych badaniom testowym oraz przeciwdziałaniu nadużyciom w tym zakresie. Osoba wypełniająca test psychologiczny ma prawo do wyrażania świadomej zgody na badanie testem, prawo do informacji o wynikach testu, prawo do minimalizowania skutków etykietowania, prawo do zachowania tajemnicy o wynikach oraz prawo do prywatności.

Podczas zajęć grupowych testy oraz kwestionariusze często są wykorzystywane jako wprowadzenie do omawiania określonych tematów lub jako zadanie do samodzielnej pracy, której celem jest pogłębienie autorefleksji. Doradcy zawodowi z Łódzkiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego prowadzą warsztaty z uczniami szkół podstawowych, w Pracowni Edukacji Przedzawodowej w Zespole Szkół Przemysłu Spożywczego przy ulicy Franciszkańskiej w Łodzi. Warsztaty odbywają się dwa razy w tygodniu i stanowią integralną część zajęć z zakresu techniki, podczas których młodzież uczy się obsługiwać tokarki, a także pracuje z użyciem zestawów poliwalentnych do nauki elektrotechniki i elektroniki. Młodzież w trakcie zajęć wykonuje pod okiem nauczyciela techniki zadania, które polegają z łączeniu i uruchamianiu prostych obwodów elektrycznych i elektronicznych, dokonuje pomiarów podstawowych wielkości elektrycznych, a także uczy się obsługiwać tokarki oraz czytać i interpretować dokumentację techniczną. Uczniowie wykonując zadania mają szansę sprawdzić i trenować zdolności manualne oraz wzrokowo przestrzenne, które stanowią komponent zdolności określanych jako techniczne.

Zajęcia techniki to dla ucznia często jedna z niewielu okazji aby sprawdzić czy zdolności techniczne to jego mocna strona, a jeśli nie to jaki rodzaj zdolności posiada. Program zajęć techniki w szkołach został okrojony, wiele zagadnień zostało pominiętych. Potrzeba wyłonienia uczniów posiadających zdolności techniczne wynika z potrzeb, które dyktuje nam obecnie rynek pracy.

Każdy człowiek, posiada specyficzne dla siebie zdolności, każdy uczeń jest inny i wyjątkowy, a może się o tym przekonać podczas tego typu zajęć. Najważniejsze jest zatem aby każdy młody człowiek poznał w między innymi jakie zdolności posiada, czy są to właśnie zdolności techniczne, czy społeczne, a może artystyczne lub badawcze. Zdolności, które

posiadają uczniowie nie zawsze idą w parze z zainteresowaniami o czym należy pamiętać i zwrócić uczniom uwagę na ten temat.

Doradca zawodowy obserwuje uczniów podczas zajęć techniki, a następnie pracuje z nimi nad zdefiniowaniem pojęcia uzdolnień. Uczniowie bardzo często myślą to pojęcie z umiejętnościami lub zainteresowaniami, a zadana dyskusja ma na celu usystematyzowanie wiedzy, aby każdy z uczestników wiedział co należy wziąć pod uwagę aby trafnie wybrać zawód.

Podczas zajęć doradca zawodowy wykorzystuje test, którego celem jest dokonanie obiektywnego pomiaru zdolności. Po wykonaniu testu, prowadzący prosi uczniów, aby podzielili się na 6 grup zgodnie z uzyskanymi wynikami. Zadaniem każdego zespołu jest wypisanie zawodów, które odpowiadają dominującym czynnościom w ich grupie. Warsztaty najczęściej kończą się dyskusją dotyczącą refleksji związanych z przyszłą drogą edukacyjno-zawodową. Połączenie zajęć techniki z zajęciami z zakresu doradztwa zawodowego to bardzo dobre rozwiązanie, dające uczniowi możliwość sprawdzenia w praktyce swoich zdolności, przy wsparciu doradcy zawodowego. Młodzież ma szansę dostrzec powiązanie zdolności z konkretnym zawodem oraz poznać ścieżkę kształcenia.

Testy badające predyspozycje mogą być człowiekowi bardzo przydatne na etapie poznawania siebie, własnego potencjału, czyli na pierwszym etapie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. Doradca może wykorzystywać testowe i inne metody określania potencjału swoich klientów w zależności od jego umiejętności, kwalifikacji, doświadczeń, oraz od oczekiwań klienta. Testy dają możliwość szybkiego zdiagnozowania pewnych predyspozycji, pozostałe metody natomiast wymagają zainwestowania większej ilości czasu w pracy z danym klientem, a także jego większego zaangażowania w proces decyzyjny, w którym się znajduje. Ważna jest również różnorodność badania predyspozycji i zainteresowań zawodowych dzięki której diagnoza jest pełna i bardziej wiarygodna.

Różnorodne, systematyczne, rzetelne badanie predyspozycji oraz zainteresowań młodzieży przez doradców zawodowych Ośrodka Doradztwa Zawodowego na różnych etapach kształcenia jest bardzo potrzebne, aby uczniowie poznali swoje mocne strony, zdolności, umiejętności. Buduje to ich poczucie własnej wartości i przekłada się bezpośrednio na wyższy poziom świadomości podczas dokonywania wyborów edukacyjnych i zawodowych. Uczniowie w Łodzi mają unikatową szansę bezpłatnego skorzystania z kompleksowego badania predyspozycji zawodowych, skorzystania ze wspierającej

rozmowy z doradcą zawodowym, określenia swojego potencjału, aby dokonać dobrych dla siebie wyborów.

Bibliografia:

Bielecki J., Dziejic A., Łuczak M., *Metody i narzędzia stosowane w Polsce przez doradców zawodowych w sektorze edukacji*, Warszawa 2010